

Még két újabb kötet József Attila könyvtárából

BÍRÓ-BALOGH Tamás

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Alkalmazott Pedagógia Intézet,
Tanítóképző Tanszék, adjunktus
ORCID: 0000-0001-5808-2780

Two more books from JÓZSEF Attila's library

Abstract | In 1996, the eminent literary historian TASI József (1939–1999) published an important book in which he reconstructed JÓZSEF Attila's (1905–1937) private library (*József Attila's library and other studies*), collecting editions of books in which the poet once wrote his name, made notes or which bore inscriptions to him. In the decades since the book's publication, few new items have emerged from the poet's library. This publication describes two recently discovered volumes from the scattered private library of JÓZSEF Attila. The first book was acquired when the young poet was in high school, and contains poems by the then famous Indian poet TAGORE. The second was given to him as a mature poet by a fellow poet, ZELK Zoltán. An author's signature shows whose library these works once belonged: in the former, with an owner's inscription; and in the latter, with an author's signature. These are literary historical contributions of a dual nature. On the one hand, they are documents that belong to the field of literary biography, since JÓZSEF Attila literally had these volumes in his hands. On the other hand, they can also provide new information about his poetic development (e.g.: it is a good basis for looking for a possible TAGORE influence in his early poems), and thus ultimately about the interpretation of his poetic oeuvre. For both of the books described, the Latin saying is true: "habent sua fata libelli" ("Books have their own destinies."): both were lying around for decades, in attics, in the factory library, discarded, until they were found again.

Keywords | JÓZSEF Attila, Rabindranath TAGORE, ZELK Zoltán, signed and inscribed book, private library

Tasi József 1976-ban jelentette meg a költő magánkönyvtárát lehetségesen rekonstruáló tanulmányát,¹ majd a tovább bővített katalógus 1996-ban könyv alakban is megjelent *József Attila könyvtára és más tanulmányok* címmel. Adatbázisa olyan biztos alap és építmény, amelyet utóbb már csak ritkán és kis mértékben lehet bővíteni. Az alább ismertetett két kötet ilyen adalék.

1

RABINDRANATH TAGORE: ÁLDOZATI ÉNEKEK. (GITANJALI). Ford.: Szentirmay Gizella. Bp. [1920] Világosság. 78 l.

Rabindranath Tagore *Áldozati énekek. (Gitanjali)* című kötetét József Attila tulajdonosi bejegyzéssel látta el, azaz a címlapon aláírta, nevével jelezve, hogy ő e könyvnek büszke tulajdonosa. A tétel a Hereditas Antikvárium idei egyik árverésén fog szerepelni.²

A kötet 1920 júliusában jelent meg a Világirodalom kiadónál, Szentirmay Gizella fordításában. Ára 15 korona volt; és készült egy drágább változat is, 150 példányban, „famentes papíron, a szerző arcképével”.³ Ez az olcsóbb, hétköznapi változat. József Attila 1920 őszétől Makón élt s járt gimnáziumba. Kezdetben nem jó tanuló, de később magára talál, megismerkedik Ady költészetével, és egy év múlva, ahogy Szabolcsi Miklós írja

ízlése, irodalmi ítélete, tájékozottsága rohamosan növekedett az őszön és a télen; nyilván nemcsak költőket olvasott, de regényeket is, prózát is; talán egyet-mást az akkor Makón is fellelhető, közkézen forgó művekből. Ez őszön [1921] divatos Kellermann egy regénye, Hamsun *Rejtelmekje*, Tagore művei, s virágkorát éli a Szabó Dezső-kultusz.⁴

A következő, 1921/22-es tanév végén pedig már dicséretes tanuló, a jó teljesítményért pénzbeli és könyvjutalmat kapott; a jutalomkönyvet nemrég sikerült azonosítani.⁵ Abban az iskolai ajándékozási bejegyzés tanúsította, hogy ki kapta s lett tulajdonosa, emellett egy makói könyvkereskedés pecsétje is mutatta, honnan került az iskolába a kötet.

Ezzel szemben a Tagore-kötetben egy későbbi possessori rájegyzés van (melyről lesz még szó) József Attila névbeírásán kívül, de semmiféle arra utaló jel nincs, mikor és hol került a költő tulajdonába a könyv. Viszont az életrajzi nyomokból ez mégis meghatározható.

Az aláírás formája alapján 1922-re lehet datálni a birtokbavételt, József Attila ugyanis csak egy viszonylag rövid időszakban használta, de akkor következetesen, ezt az aláírást. 1922. június 26-án már így írta alá a szerelmi bánat miatt megkísérelt öngyilkos-

1 TASI József, „József Attila könyvtára”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 81, 3. sz. (1976): 378–401.

2 Köszönettel tartozom Bálinger Bélának, hogy felhívta figyelmem a kötetre.

3 *Corvina* 43, 27. sz. (1920): 137.

4 SZABOLCSI Miklós, *Fiatal életek indulója: József Attila pályakezdése* (Budapest: Akadémiai, 1963), 257.

5 BÍRÓ-BALOGH Tamás, „Két újabb kötet József Attila könyvtárából”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 124, 1. sz. (2019): 98–102.

ság előtti végkérelmet,⁶ a június 29-én kelt bizonyítványának valamivel későbbi, saját kezű másolatán (amit nővéreinek küldött el levélben) a névalírás formája ugyanez,⁷ az 1922 szeptemberében a *Nyugat*nak küldött levél (és a versek) aláírása szintén ilyen,⁸ és ezzel megegyezők az év végén megjelent *Szépség koldusába* írt dedikációk aláírása is (pl. Juhász Gyulának, Kesztnér Zoltánnak, Móra Ferencnek, Saitos Gyulának). Ez egy időben jól körülhatárolható aláírás-használati gyakorlat: korábban még „gyerekesebben”, tehát ahogy az iskolában tanítják, egymástól jól elkülönítve írta a vezeték és keresztnévet,⁹ 1923-tól viszont megint más formára váltott: ez lett a „kétsoros” aláírása, a vezetéknev f betűjének lehúzott szárának alsó végéből indítva az Attilát,¹⁰ és ezt használta egészen 1926 végéig, amikor is kialakult a végleges, élete végéig használt forma.

A készíttetést a Tagore-olvasásra ekkor gyakorlatilag bárhol megkaphatta. Az 1913-ban irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett hindu költő 1920-as európai útjáról sokat cikkeztek a magyar lapok, és Tagore-könyvei Makón is kelendők voltak. (Szabolcsi Miklós hivatkozik a *Makói Friss Újság* 1921. szeptember 8-i számában megjelent *Mit olvas a makói közönség?* című cikkekre, ahol említik.) Az általános hír mellett azonban közvetlen hatások is szóba jöhetnek. József Attilát ekkori legfőbb irodalmi kapcsolata, Juhász Gyula szintén orientálhatta szegedi beszélgetéseik alkalmával, s ő pl. 1920 őszén még elismerőleg szólt Tagoréről,¹¹ és makói támogatója, majd házigazdája, Espersit János is, akinek könyvtárában három Tagore-kötet (*Költői műveiből*, 1912; *Áldozati énekek*; 1920 és *Bimala*, 1921) is megtalálható volt.¹²

Mivel köztük van az *Áldozati énekek* szóban forgó kiadása is, ha József Attila csak ismerni és olvasni akarta volna Tagore könyvét, akár kölcsön is kérhette volna Espersittől, s az minden bizonnyal kölcsön is adta volna. De éppen a *tulajdonosi* névbeírás bizonyítja, hogy József Attila saját példányt akart belőle, hosszú távú olvasmányának szánva; ezért vennie kellett belőle.

A mű „lírai költemények, nevezetesen Bráma vallása szellemében írt áldozati énekek gyűjteménye, mely a bengál eredetiből fordítva a költő saját, mesteri prózafordításában angolul 1913-ban jelent meg”, a „zsoltármélységű vallásos költészete” Tagore lírai munkásságának egyik „legértékesebb terméke”, amely „a világirodalom legnagyobb lírikusai sorába” emeli szerzőjét, írta róla egyik fordítója.¹³ Ez volt Tagore legismertebb kötete, ezért ítelték neki – az angol kiadás évében – az irodalmi Nobel-díjat. Irodalomkedvelő, sőt, költői pályára készülő ember számára illet ismerni akkoriban.

6 GALAMB Ödön, *Makói évek* (Budapest: Cserépfalvi, 1941), 16–17.

7 VARGA Katalin, kiad., „*És ámulok, hogy elmulok*”: József Attila-iratok (Budapest: PIM, 2005), 54.

8 PIM JA 48.

9 VARGA, „*És ámulok...*”, 48.

10 Uo., 56.

11 JUHÁSZ Gyula, „Alkotó szeretet”, in JUHÁSZ Gyula, *Prózaí írások: 1918–1922*, kiad. GREZSA Ferenc, Juhász Gyula összegyűjtött művei 6 (Budapest: Akadémiai, 1969), 337–338.

12 KÖSZEGFALVI Ferenc és BORUS Gábor, *Espersit János és könyvei* (Hódmezővásárhely–Makó: 1999), 537, 983, 984. sz.

13 ZOLTÁN Vilmos, „Rabindranath Tagore és a magyar verses fordítás”, *Nyugat* 14, 14. sz. (1921): 1126–1127.

Az indiai költő népszerűségére jellemző, hogy kínálat bőven volt ekkor ebből a művéből is. Az *Áldozati énekek*nek ugyanis 1921-ben megjelent egy második kiadása, és 1922 májusában elkészült egy verses formájú fordítása is (Zoltán Vilmos fordításában a *Hindusztáni virágok* című kötetben). Az ezek közötti döntés alighanem anyagi megfontolású volt. József Attila a legolcsóbbat vette meg: az 1920-as első kiadás 15, az 1921-es második már 70, a fiatal *költő* számára talán legvonzóbb, versben fordított változat viszont 100 koronába került, s ez a 85 koronás különbség már egy gimnazista diák számára nem kis összeg volt.

Ráadásul tudjuk, József Attilát soha nem vetette fel a pénz, s ekkor is dolgoznia kellett. 1922 nyarán a Makó melletti Kiszomboron volt házitanító (és kukoricacsösz), és munkálkodásával nemcsak az őt a munkához beajánló tanár lányának, Gebe Mártának akart imponálni, de valamicske pénzt is keresett. És tudjuk, hogy keresetét mire költötte. Etelka nővérének írta augusztus 17-én: „Valami 1500 K-ért vettem könyveket. Ha parancsolod küldök belőlük Neked is, legalább a prózákat, mert többnyire verses kötetek.”¹⁴ Ekkoriban Makón és Szegeden vásárolt könyveket, s az egyik szegedi vásárlása konkrétan erre az időszakra esik. Kis „barátjának”, a titkos szerelmi levelek csempészőjének „szolgálatait sem hagyta viszonzás nélkül. Juhász Gyula-látogató szegedi útjáról visszatérve a kis kukoricacsösznek Várnai Zseni: *Örömök kertje* című szép meséskönyvét hozta ajándékba.”¹⁵

A hatodikát végzett gimnazista fiú Kiszomboron két lányt, az ötödik év végén algebrából megbukott Faragó Macát és Kiss Ilonkát tanította. Utóbbi, valamint két testvérét, Máriát és Ferit (akinek hozta a mesekönyvet) akkor már egyedül nevelte édesanyjuk, Kiss Andrásné, náluk kapott szállást a házitanító úr. A 16 éves Ilonka sokat beszélgetett az alig valamivel idősebb korrepetitorával, akiről persze tudták azt is, hogy „költő”. Később a lány, aki 1930 óta Amerikában élt, tanárrá lett húga kérésére papírra vetette emlékeit, és ebben egy szempontunkból döntő részlet is található:

[József Attila] Néha a kertben sétált (nagy gyümölcsösünk volt), ugyanis akkor, ha a költészet műzsája megszállotta. Olyankor nagyon haragudott, ha valaki háborgatta. [...] Amikor egy költeményt írt, mindig elolvasta nekem és kérte a véleményem. *Ebben az időben sokat beszélt és dicsérte a bengáliai költőt, Rabindranath Tagore-t.* (1913-ban Nobel-díjat nyert.)¹⁶

Évek múlva pedig – egy bővebb írás anyagában – hasonlóan vallott a korábbihoz, az az megerősítette azt:

Többnyire a költeményeiről beszélt. Ha verset írt, fölolvasta nekem és kérte a véleményemet. *Rajongott Rabindranath Tagore-ért és nagyon szerette Adyt.* Egy alkalommal a kert-

14 STOLL Béla, kiad., *József Attila levelezése* (Budapest: Osiris, 2006), 29.

15 KISS Mária, „Amiről még nemigen hallottunk: Visszaemlékezés József Attilára”, *Csongrád Megyei Hírlap* 12, 286. sz. (1967): 6.

16 Uo. A kiemelés tőlem – BBT.

ben le s föl járkált. Odamentem, verset akartam neki mondani, de félbeszakított, mondván: Most formálódott meg bennem egy vers. Hát otthagytam.¹⁷

Az egybevágó adatok erősítik egymást: József Attila 1922 nyarán rajongva dicsérte Tagorét, és meg is vette a Nobel-díjjal jutalmazott Tagore-kötetet. Más, „negatív” információk pedig indirekt módon erősítik tovább mindezt: Tagore máskor és máshol nem jelenik meg a József Attila-életrajzban és életműben, nem említi levélben, cikkben, nem fordította versét, s egyáltalán: Tagorénak az 1922-es nyarat leszámítva nincs nyoma a József Attila-irodalomban. Ekkor azonban a visszaemlékezések szerint hangsúlyosan fontos, ráadásul mindkét vallomásban Tagore a versírás kontextusában említődik, Tagore mint beszéd-téma és a József Attila-i költői alkotásfolyamat a kiszombori időkben összekapcsolódott.

De a fiatal költő Tagore iránti lelkesedése vélhetően nem tartott hosszú ideig. Messtere, Juhász Gyula is „kiábrándult” belőle nem sokkal később: 1922 végén már – az indiai költő körül kialakult divat miatt – távolságtartóbb volt vele szemben,¹⁸ pár év múlva pedig, amikor a kultusz már túlzó méreteket öltött, és maga Tagore is „beleállt” ebbe, Juhász már gúnyolódott rajta, három idevágó cikke közül egyikben megírta pl. a „próféta” elképzelt „Szögedébe” való látogatását.¹⁹

Mindenesetre egy bizonyos: Tagore *Aldozati énekek* című kötete a költői pályán induló József Attila életének egy, még ha talán csak „egynyári” szakaszában is, meghatározó olvasmánya volt. S hogy hatott-e a korai versekre, a kutatás további feladata megválaszolni.

*

Szólni kell a második possessorról is. A címlapon, a cím és József Attila névbeírása között található egy másik, ceruzával írt későbbi tulajdonosi névbejegyzés: „Makó, 1941. szept. 15 / Nagygyörgyjózsef”. A kötetet tehát József Attila feltehetően nem vitte magával Makóról, az ott maradt, és szűk két évtized múlva valahogy új tulajdonosához került. Akinek neve irodalmi vagy más lexikonban nem szerepel, tanulmányok sem említették; egészen 2004-ig, amikor is előkerültek egy soha meg nem jelent Móricz-kötet korrektúrájának bekötött lapjai, Móricz kézírásos javításaival, és ennek a „kéziratnak” a címlapján is ott állt, csak épp kék tintáirással: „Makó, 1941. szeptember / Nagygyörgyjózsef”.

Nagygyörgyjózsef név természetesen nem létezik, csak viselője írta egybe a név elemeit (akárcsak a fiatal József Attila), és a különböző források három alakban említik nevét: Nagy György József, Nagy-György József és Nagygyörgy József. A Móricz-kézirat felbukkanásakor sikerült egy-két adatot összeszedni róla is.²⁰

17 Kiss Mária, „A kiszombori nyár”, *Tiszatáj* 34, 4. sz. (1980), 75–81. A kiemelés tőlem – BBT.

18 JUHÁSZ Gyula, „A könyvek és én”, in JUHÁSZ, *Prózai írások: 1918–1922*, 527–535.

19 Vö.: JUHÁSZ Gyula, *Prózai írások: 1923–1926*, kiad. ILIA Mihály, Juhász Gyula összegyűjtött művei 7 (Budapest: Akadémiai, 1969), 313–324.

20 [BÍRÓ-] BALOGH Tamás, „Mai színpadra átirta: Móricz Zsigmond: Egy kiadatlan Móricz-könyv története”, *Tiszatáj* 58, 7. sz. (2004): 48–67. Utóbb megjelent in [BÍRÓ-] BALOGH Tamás, *Álmodozók irkafirkája* (Budapest: Pont, 2006), 120–147.

Nagy György József 1914. október 9-én született Makón, majd négy elvégzett év után otthagyta a polgári iskolát, kitanulta a könyvkötő szakmát, de volt biztosítási ügynök is. 1936–39 között „tényleges katona” Szegeden és Orosházán. Miután leszerelt, kiváltotta az iparendélyt, és hagymakereskedőként dolgozott tovább. Nemsokára ismét bevonultatták, orosz hadifogságba esett, csak a háború után térhetett haza. Utána mint kereskedő, később mint földműves-szövetkezeti szervező dolgozott, s cikkei jelentek meg. S ahogy Tóth Ferenc, a makói József Attila Múzeum ny. igazgatója, Makó legfőbb helytörténésze mondta vele kapcsolatban: „akik akkoriban művelték a könyvkötő szakmát, igazi könyvbarátok voltak, fontos volt számukra az a személyes kapcsolat, ami egy-egy kötethez fűzte őket.”²¹

A könyvkötő életrajzi adatait egy iskolai papírgyűjtésen előkerült önéletrajzból lehet ismerni. Dudás Lajos csongrádi tanár és helytörténész találta a 80-as évek elején a MÉH-telepre még éppen el nem vitt papírhulladékban, amikor felfigyelt pár régi kéziratra. „Megbontottam a »hegyet«, s kb. 20–30 kg-nyi, Nagygyörgy Józseftől származó anyag került elő. [...] A köteg 7–8 különböző könyvet, tucatnyi Nagygyörgy által írott irodalmi művet (színdarabok, novellák, regények stb.) és leveleket tartalmazott.” A jószemű tanár kivette a kupacból a kéziratokat és a könyveket.

Így menekült meg a biztos megsemmisüléstől Móricz kiadatlan kézírata, és az említett 7–8 könyv egyike lehetett Tagore *Áldozati énekek* című kötete, József Attila egykori könyvtárából.

2

ZELK ZOLTÁN: CSUKLÓDON KIBUGGYAN A VÉR. VERSEK. [Bp., 1930]. Szerző. 29 p.

Először egy magángyűjtő mutatta, de akkor ő „hírzárlatot” kért a tételről, és csak sejtem, hogy egy majdani üzlet miatt, mert, gondolhatta, ha „ismeretlen” darabként adja tovább, nagyobb árat remélhet érte. Hogy igaza volt vagy sem, nem tudni, de az üzlet előbb-utóbb megtörtént, mert a kötet egy-két év múlva felbukkant a hivatalos könyvkereskedelemben is. Előbb a Ráday Antikvárium 2020. december 8-án tartott 8. árverésének 100. számú tételeként került kalapács alá, majd napra pontosan két évvel később a Központi Antikvárium 160. árverésének 46. számú darabjaként bukkant föl újra. Kiáltási ára ekkor félmillió forint volt, és gazdára is talált.

Ezt a kötetet szerzője dedikálta József Attilának. A könyv előzéklapjának jobb alsó sarkában fekete tintával ezt írta Zelk:

József Attilának, / igaz szeretettel, / Zelk Zoltán

21 B. A. [BAKOS András], „Az író műhelyétől a papírgyűjtésig: Nyomozás egy kiadatlan Móricz-dráma ügyében”, *Délmagyarország* 94, 162. sz. (2004): 5.

Zelk Zoltán első kötete volt ez. Ekkor már jól ismerték egymást; Zelk visszaemlékezése szerint 1925 nyarán a Centrálban mutatta be őket egymásnak Kassák Lajosné Simon Jolán, másodszer a bécsi Atlantic kávéházban találkoztak, majd, ahogy Zelk mondta: „aztán az életünk úgy alakult, hogy tíz éven át szinte mindennap találkoztunk”.²² A gyakori személyes találkozások nincsenek dokumentálva, az viszont igen, hogy József Attila harmadik kötetéről (*Nincsen apám, se anyám*) Zelk kritikát írt a *Munka* 1929. márciusi számába, és egy retorikai fordulattal csak erényeit írja le. „József Attila költészetének minden bizonnyal megvannak a hibái, de...”, vezeti föl a témát, „de” végül nem írja le ezeket, s összegzése is lelkesen elismerő: „József Attila költő, akkor is, mikor gépek termelik a verseket, ő énekelni tud, amikor már a madarak is berekedtek.”²³ Érdemes megjegyezni, hogy Zelk szerint ez már egy „cenzúrázott” változat volt. Vas István idézte föl negyven év távlatából az esetet, amikor Zelk neki panaszkodott, miszerint „Kassák íratott velem egy kritikát a Munkába, a *Nincsen apám se anyámról*, de aztán erős szerkesztői kézzel nyúlt bele, a határozottabb elismerést kihúzta, s beletételezett néhány komolyabb fenntartást”, és Zelk „már csak nyomtatásban vette észre, hogy mást mondott a kötetéről, mint amit akart”.²⁴ Hogy Vas visszaemlékezésében Zelk mire utalt valójában, nem tudni, mert „határozottabb elismerés” így is található a bírálatban, „komolyabb fenntartás” azonban nem.

Zelk nem keltezte a dedikációt. A kötet 1930 júniusában jelent meg, és ha hiszünk neki, hogy ebben az időszakban „szinte mindennap” találkoztak, akkor József Attila is ezidőtájt kaphatott belőle. És bár kritikát nem írt róla, véleményét legalább részben tudhatjuk róla. Amikor ugyanis 1928 októberében Zelk először publikált a *Nyugatban*, József Attila mások mellett az ő verseit is véleményezte Vágó Mártának írt levelében: „Zelk Zoltántól öt [vers jött], tehetségesek, de egészen rossz is van köztük”²⁵ – és mivel Zelk ezeket a darabokat is felvette a kötetébe, József Attila véleménye is ugyanaz maradhatott. (Stoll Béla a Zelk-utaláshoz nem fűzött jegyzetet, pedig kiderült volna, hogy József Attila „elszámolta” a költőtárs verseit: a *Nagybányai versek* három számozott részből áll, ezt követi a *Födetlen asztalom: téli mező*, azaz értelmezés szerint vagy kettő, vagy négy versről van szó, de semmiképp nem ötről.)

Az első kritikát Radnóti Miklós írta a kötetéről, bírálata június 18-án jelent meg a *Kortársban*. Ő már érett költőnek érzi Zelket, akinek lírája „súlyos és egyszerű, nyoma sincs benne a keresésnek. Megérkezett oda, ahová érkeznie kellett”, s a debütáló kötet „igaz mérlegre téve súlyosabb, mint sok nagynak kikiabált költő egész életműve”.²⁶ Igaz, hogy ő csak „a gondosan összeválogatott húsz verset számláló kötetben” található tizenhat „férfiversével” foglalkozik, melyek „az új magyar líra tizenhat súlyos és érett” darabjai, s a maradék négy „jelentéktelen” költeményt, bár szóvá teszi, de utána egy-

22 FEHÉR György, „Zelk Zoltán József Attiláról”, *Mozgó Világ* 10, 4. sz. (1984): 119–121.

23 ZELK Zoltán, „József Attila: Nincsen apám, se anyám” (1929), in *Kortársak József Attiláról*, kiad. BOKOR László és TVERDOTA György, 3 köt. (Budapest: Akadémiai, 1987), 1:129–130.

24 VAS István, *Nehéz szerelem* (Budapest: Szépirodalmi, 1972), 614–615.

25 *József Attila levelezése*, 267.

26 RADNÓTI Miklós, „Zelk Zoltán: Csuklódon kibuggyan a vér”, *Kortárs* 2, 6. sz. (1930): 18; vö. RADNÓTI Miklós, *Összegyűjtött prózai írások*, kiad. FERENCZ Győző (Budapest: Magvető, 2022), 148–151.

szerűen ignorálja. Más kritikák nem ennyire határozottak, s jellegzetes első kötetként olvassák, hibákkal és jó megoldásokkal. Szélpál Árpád szerint:

Zelk Zoltán mint erős lírikus tehetség lép elénk, egyes soraiban oly tiszta lírát nyújt, amely kivételes képességekre vall, de ezek még nem hatnak a meggyőzés teljes erejével, mert még nincs ereje mélységeket mutatni, nincs ereje mondanivalóit úgy föloldani, hogy annak az étellel való összefüggését teljes költői erővel elénk állítsa.²⁷

Nagyon hasonló fordulatokkal írt róla Fenyő László is a *Nyugat*-ban:

Tónusuk van ezeknek a verseknek: nemesen szürke tónusuk, csöndes hullámzásukból ki-kicsap a lélek panasza; sok bensőségeség, átérzett melegség, finom érzék a részletek iránt – csak éppen átütő ereje nincs ennek a költészetnek mint egésznek.²⁸

*

Még két dolog. Tasi József katalógusából tudható, hogy Zelk a harmadik verseskötetéből is adott költőtársának. Az 1936-ban megjelent *Kifosztott táj* előzéklapjára ezt írta: „József Attilának / nagy szeretettel / Zelk Zoltán.”²⁹ Ez egyrészt mutatja, hogy a kapcsolat a dedikált könyv adásban is megmaradt, másrészt éppen ezért valószínűsíti, hogy Zelk a második kötetéből (*Ülj asztalomhoz*, 1932) is adott. Ezt a példányt azonban nem ismerjük, talán csak lappang valahol, mint ahogy jelen példány is tette eddig. József Attila más kötetet nem birtokolhatott tőle, mert Zelk a negyedik versgyűjteményéből (*A lélek panaszai*) már nem adhatott, az 1942-ben jelent meg. Több mint sajnálatos azonban, hogy József Attila Zelknek írt dedikációit – mert valószínűleg voltak – nem ismerjük.

A *Csuklódon kibuggyan a vér* sorsa részben követhető. A kötet valamikor, valószínűleg József Attila halála után kikerült magánkönyvtárból – és legalább két „közkönyvtárnak” lett darabja. A későbbi félvászon kötésbe kötött, kissé romos könyv állapotát ez is magyarázhatja: volt az 1945-től ezen a néven működő Magyar Bőripari Munkások Országos Szabad Szakszervezetének (Budapest, VII. Dob utca 99.) és az 1949-ben alapított Duna Cípőgyár (Budapest, IV. Táncsics u. 10.) üzemi könyvtárának darabja is. A dedikáció fölötti „szabad” részben e két intézmény bélyegzője mellett található még egy kézzel írott (1024) és egy pecsételt (00807) szám, valamint egy keletbélyező: 1954. ápr. 14. A piros ceruzával áthúzott intézményi bélyegzők jelzik, hogy törölt könyvtári példányról van szó. Ezután vélhetően antikváriumba került, vagy egyszerűen valaki hazavitte a leselejtezett könyvet.

27 SZÉLPÁL ÁRPÁD, „Zelk Zoltán: »Csuklódon kibuggyan a vér«”, *Szocializmus* 20, 7. sz. (1930): 224.

28 FENYŐ LÁSZLÓ, „Csuklódon kibuggyan a vér: Zelk Zoltán versei”, *Nyugat* 23, 15. sz. (1930): 215.

29 TASI JÓZSEF, *József Attila könyvtára és más tanulmányok* (Budapest: Ecriture, 1996), 28.